MORAL RULES AND MORAL AGENTS

Ana-Camelia Cotos
PhD. student, West University of Timişoara

Abstract: Ethics is a philosophical discipline through its tradition and history, through its foundations, its object and its approach. One of the ethical functions is the normative one. Moral rules are prescriptive statements that indicate what is to be done or not in order to make the agent conscious in repeated situations, so that they are judged to be good or bad. The moral agent is the genuine subject of the moral manifestation, a subject acting in a specific way and whose consequences are appreciated as good or bad.
The critique of the normative function of ethics, the state of moral norms has been triggered since the beginnings of the Analytical Philosophy. Among the authors of this critique is L. Wittgenstein, whose semantic theories of Philosophy of Language have influenced and generated a distinct discourse on moral norms and on the normativity of ethics. In this paper I shall analyze the following issues: 1. What is meant by the concept of "moral norm"?; 2. The relationship between moral norms and moral agents; 3. Wittgenstein II's Perspective on moral norms.

Keywords: moral norm, moral agent, ethics, Wittgenstein II, normativity.

1. Normele morale

Normele morale sunt *propoziții* sau *enunțuri prescriptive* prin care se indică ce *trebuie* sau *nutrebuie* să se facă, respectiv cum trebuie sau nu trebuie să fie acțiunile subiectului conștient în manifestări repetabile, pentru ca manifestarea sau felul lui de a fi să fie apreciate ca fiind bune sau rele[1].

Definiția trimite la o serie de probleme și neclarități discutate și problematizate de către filosofi și metaeticieni. Faptul că normele morale sunt propoziții indică problema limbajului moral, *Cum este posibil să exprimăm prin limbaj moralitatea?*, *Ce valoare au propozițiile moralei?*. Caracterul prescritiv al normelor ridică întrebări ca: ale cui sunt aceste prescripții și pentru cine sunt ele?[2]. Ceea ce trebuie sau nu trebuie să facă agentul moral, ridică problema justificări derivării lui *trebuie* din *este*, o problemă cu o tradiție lungă în filosofia occidentală. Nu există acțiuni bune în genere sau acțiuni rele în genere, ele sunt apreciate ca fiind bune sau rele în corespondență cu idealul moral, iar autorul definiției face trimitere și la atitudinea agentului moral față de normele morale.

Orice normă morală are două componenete: o componenetă calitativă și una imperativă. Fie norma „Trebuie să fii recunoscător!", *trebuie* este expresia prin care se redă componeneta imperativă. Imperativul poate lua două forme de expresie: una pozitivă „trebuie" care este activă și stimulativă, și alta negativă „nu trebuie", care este restrictivă și coercitivă. Dacă se ține cont de acestă diferență, atunci de-a lungul istoriei moralei se pot observa că, unele morale sunt restrictive, deoarece indică ce nu trebuie să facă agentul, de exemplu, cele zece porunci iudeo-creștine, sau morale stimulative care îl îndeamnă pe agent la ceea ce trebuie să facă și cum trebuie să fie agentul, de exemplu codul societății capitaliste.

[1] Cătineanu. T, *Elemente de etică*,vol I, Ed.Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p 87.
[2] Wright von Henrik Georg, *Normă și acțiune*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p 29.

BDD-A28308 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:02 UTC)

Expresia calitativă a unei norme este redată printr-un substantiv, desemnând totodată o calitate morală[3].

Am putea spune că exprimăm moralitatea prin limbaj utilizând propoziții și expresii lingvistice. Despre starea sau valorea propozițiilor moralei s-au dus bătălii ideatice în cadrul metaeticii de la începutul secolului al XX-lea, iar unele au încă loc și azi. Unii au susținut că aceste propoziții ar avea o valoarea asemeni propozițiilor de adevăr, alții autori au negat acest lucru, afirmând că ele exprimă atitudini sau sentimente, că sunt fie ordine fie doar simple prescripții în vederea modificării comportamentului agentului.

Problema derivării și relației lui *trebuie* din *este*, este unul din subiectele centrale ale metaeticii secolului al XX-lea. Chiar dacă discuțiile azi sunt mai relaxate, iar unii autori ca Putnam, susțin că s-a produs un colaps în această direcție a derivării valorilor din fapte, este relevent să precizăm concis în ce anume constă această problemă. Practic, expresia axilogică „ceea ce este", desemnează o stare de fapt, o atitudine umană, actuală, reală și concretă, pe când expresia „trebuie", indică o stare de fapt viitoare, o atitudine viitoare, necesară și posibilă, ideală. 1. Între „ceea ce este" și „ceea ce trebuie" există o distanță imposibil de parcurs, un conflict imposibil de rezolvat: i) Domeniul lui „trebuie" este unul al normelor ideale, universale și abstracte, pe când indivizii sunt reali și concreți; adresându-se tuturor, normele morale se adresează nimănui, totodată ele au caracter constrângător, ele limitează libertatea de acține a indivizilor. ii) Numărul celor care încalcă normele morale este mai mare decât cei care le respectă. Normele morale sunt respectate formal și ipocrit în societatea umană. 2. Prespectiva kantiană încercă să susțină că între „este" și „trebuie" există un acord organic, în sensul în care normele morale sunt validate de corespondența acestora cu faptele oamenilor. Imperativul categoric kantian: „acționează astfel în cât să folosești umanitatea atât în persoana ta cât și în persoana orcui alteia întotdeauna ca scop și niciodată ca mijloc", se dovedește a fi nesatifăcător, deoarece nu există interdicție morală în a folosi pe cineva atâta timp cât nu-i periclităm viața, atunci când este necesar să salvăm alte vieții[4]. 3. Nu se poate vorbi despre realția „este" – „trebuie" fără o analiză a acestora relativă la o cutare societate umană. O cercetare de acest tip recurge la cercetări sociologice și la statistici[5].

Normele morale pot fi date de către o divinitate, ființă supranaturală. Dumnezeul creștin poate fi o astfel de instanță morală. Fiind atotputernic, libertatea omului se reduce la recunoaștera sau respingerea divinității. Omul răspunde doar pentru credința lui, indiferent de actele pe care le face. Viața acutală nu este locul răspunderii, ci doar a încercărilor. Omul își demonstrează credința printr-un șir nesfârșit de încercări de la naștere și până la moarte. Moartea nu este definitvă, existând posibilitatea învierii când oamenii vor da seamă pentru credința lor la Judecata de Apoi. Cei care se vor dovedi demni vor intra într-o stare deosebită de cea anterioară, stare în care vor putea contempla înseși Divinitatea. Cei care vor fi condamnați, vor sfârși în „chinurile iadului". „Gura lumii" este o altă instanță morală care se manifestă atât spontan cât și organizat sub forma „dreptului", normele morale fiind codificate și scrise alcătuind un cod de legi. Agentul însuși prin conștiința sa, poate avea „mustrări de conștiință" după ce a încălcat moralitatea intrând într-o stare de anxietate, de cele mai multe ori interiorizată, iar în unele contexte această izbucnește sub forma unor mărturisiri, de exmplu, un hoț care își mărturisește și recunoaște fapta comisă[6].

Prin instanță divină, normele morale devin prescripții demne de urmat de către unii agenți, pe de altă parte, codul de legii sau gura lumii, poate funcționa în același mod, cum și conștiința individului poate avea acelși rol. Există situații în care pentru un individ

[3]Cătineanu. T, Elemente de etică, Vol 1, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p 89.
[4]Narița. I, *Prelegeri de Filosofie*, Tipografia Universității de vest, Timișoara, 1995, p 129.
[5]Cătineanu. T, *Elemente de etică*, vol I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p 65-68.
[6]Narița. I, *Prelegeri de Filosofie*, Tipografia Universtății de Vest, Timișoara, 1995, p 130.

BDD-A28308 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:02 UTC)

funcționează mai multe norme ca prescripții pentru ceea ce trebuie sau nu trebuie să facă. De exemplu, un agent poate respecta atât cele Zece porunci, cât și normele morale a grupului căruia îi aparține. Există și situații în care un agent își asumă deliberat o singură instanță morală. Sările conflictuale de decizie a agentului apar atunci când fie codul moral este contradictoriu, fie când normele morale acceptate sunt contrare.

În încercarea de a da un sens lumii, oamenii pe lângă alte valori, estetice, valori de adevăr etc, folosesc și valori etice ca bine sau rău, aceste valori sunt atribuite prin intermediul judecăților etice care au sintaxa „x este bun", sau „x este rău". Cele mai multe studii asupra moralei au ajuns la concluzia că *x* trebuie să fie o acțiune sau un comportament. Teoriile care susțin o astfel de poziție desemnează „etica acțională" sau „etica normativă". Etica acțională consideră că judecățile etice se referă la acțiunile sau comportamentul unor subiecți că, pentru a avea sens și înțeles, judecata etică trebuie să preuspună intenții, scopuri, mijloace, un *autor*.[7]

În literatura de specialitate se confundă mereu funcția normativă a eticii cu funcția axiologică, deși funcția axiologică este precedentă celei normative. Funcția axiologică presupune operarea de distincții în viața morală între valori și pseudovalori, antivalori, non-valori. Chiar dacă unii autori au susținut că funcția normativă este o prelungire a funcției axiologice, poziția lor nu poate fi susținută logic, ci doar prin apel la autoritate. Etica nu poate crea norme morale pe care agenții să le urmeze și astfel să trăim în cea mai bună lume, ci doar să analizeze și selecteze acele valori care se cristalizează într-o cutare comunitate și care au posibilitatea de a fi universalizate în viitor sau care norme morale sunt perimate. Prin intermediul eticii se pot descrie relațiile morale, neputând să generăm astfel de realții. Funcția unui cod moral ar trebui să fie acela de a da seamă de valoarea faptelor pentru o comunitate fără însă a impune o valoare sau alta. De-a lungul timpului sub diverse forme, *autoritatea* a prezentat etica ca fiind noramativă și astfel a determinat ce este bine și ce este rău într-o comunitate sau alta, într-un grup sau organizație. De fiecare dată când autoritatea a realizat acest lucru a fost cu scopul de a favoriza anumite grupuri sau interese împortiva altora [8]. Fie exemplele: Este rău să furi deoarece, dacă furi păgubești pe cineva. Este rău să furi deoarece, dacă furi atunci vei fi condamnat la „chinurile iadului". În primul exemplu, furtul este rău deoarece se întemeiază pe o relație de consecință. Dacă furi bunurile cuiva, acest lucru este rău deoarece îl păgubești. Deși al doilea exemplu este similar primului, el doar mimează o relație de consecință. Sunt atâtea cazuri în care dacă ai furat sau chiar dacă furi nu ajungi în chinurile iadului, cel puțin nu acum, iar dacă te căiești suficient, poți fi și iertat[9].

Agenți morali

Agentul moral este subiectul uman care suferă diferite manifestări conștiente cu o semnificație morală, fiind în relație directă cu normele morale și este supus evaluării și aprecierii în baza valorilor de bine sau rău. Relevant pentru abordarea de față este problema conștiinței morale individuale și atitudinile agenților morali față de normele morale.

Conștiința morală individuală este un asamblu structurat de idei, reprezentări, sentimente, atitudini interioare cu referință la ceea ce este bine sau rău. Suportul ei este subiectul individual, iar acest individ nu este o monadă unică, abstracție fantomatică, ci un individ concret. Faptul moral preuspune trei momente importante: individul actor (conștiința care acțuinează); individul spectator (conțiința care judecă); și conțiința care se judecă. Acordul celor trei momente este garantul conștiinței morale individuale. O altă componentă a

[7] Dunca B, Dunca P, Constante și reconfigurări în problematica etică a comunicării, *Etica suferinței*, Narița. I, Ed. Preuniversitaria, București, 2015, p 71.
[8] *Ibidem*, p 81.
[9] *Ibidem.*

BDD-A28308 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:02 UTC)

structurii conștiinței individuale este *convingerea morală*. Ea este o unitate între nivelul cognitiv, emoțional și volutiv privitor la o valoare morală, ea mai poate fi înțeleasă și ca simț moral. *Simțul moral* se manifestă în multiple forme: simțul datoriei, simțul sincerității, simțul echității, simțul măsurii, simțul omeniei etc. Conștiința morală este un fenomen bio-psihico-social.[10]

Dacă normele morale sunt presupuse codificat sau latent la nivelul comunității sau individului, atunci agentul poate lua anumite poziții sau atitudini vis a vis de acestea.

O *atitudine refractară* față de normele morale presupune că, agentul cunoaște normele morale, dar le asimilează la un nivel pur cognitiv. El știe ce trebuie să facă sau să nu facă. Deoarece asimilarea normelor morale este abstractă, rezultatul este unul negativ. Chiar dacă știe ce trebuie să facă, agentul nu face acesta. Asimilarea normelor în cazul lui nu impilică angajamentul sensibil și voința proprie. Agentul refractar nu are convingeri morale, nu are un simț moral dezvoltat. El intră adesea în conflict cu normele morale, astfel recurge la strategii de apărare în fața comunității. Conflictul său constă între interesele individuale și cele colective. Există o diferență între atitudinea refractară care apelează la strategii de acoperire și atitudinea refractară deschisă care este una afișată și nonconformistă și care se propune ostentativ. Atitudinea refractară acoperită este imorală, însă cea de a doua poate lua mai multe direcții: dacă vizează dizolvarea unei cutare nomativități sau tip de morală este nihilistă, iar dacă urmărește dizolvarea unui anumit tip de morală sau normativitate care este depășit sau perimat, dar propune un alt tip de morală și normativitate, atunci este revoluționară. De-a lungul istoriei ea se reflectă în cadrul moralei orcărei religii, dar și în cadrul moralei laice. *Atitudinea conformistă* a agentului constă în asimilarea normelor morale abstract, însă acesta le va da un sens pozitiv în acțuinile sale. Orice conformist moral va asimila normele morale fără critică și discernământ propriu. Conformistul moral acceptă norma morală pentru că este o normă dată, o prescripție. Normele morale pentru acesta sunt tabu-uri, deși convingerile sale morale sunt ferme, ele sunt totodată superficiale. În aplicarea normelor morale, un conformist moral va ține cont de litera normei, și nu de spiritul acesteia, El nu are simțul situațiilor concrete, al agenților concreți. Conformistul moral este într-o stare de criză a libertății și inițiativei. Inițiativa sa fiind decisă de norma morală sau de o intanță morală carismatică. Viața unui astfel de individ este marcată de frică: frica de a nu greși, de a nu respecta normele morale, și nu dorința de a face binele. Dacă prin atitudinea refractară asupra normelor morale erau apărate interesele individuale, în cazul atitudinii conformiste este apărat interesul colectiv. *Atitudinea oportunistă* constă în faptul că, agentul cunoaște normele morale, el le asimilează cognitiv neavând convingeri morale ferme. De regulă, oportunistul respectă cerințele morale atunci când acest respect conduce cu necesitate la satisfacerea unui interes personal. Norma morală este un instrument în atingerea scopurilor personale. În relația sa cu comunitatea, deoarece el este oportun nu intră în conflict, fiind totodată lipsit de consecvență în păreri și convingeri. Un oportunist poate pleda azi pentru o cauză colectivă, și poate combate altă cauză a doua zi, pentru că el nu crede în interesul comunității, ci doar în interesul propriu. El evită orice tip de conflict și încearcă să se adapteze orcărei situații, dacă totuși nu poate evita un conflict, va încerca să medieze starea conflictuală sau să salveze aparențele. Deoarece se poate adapta orcărei situații noi, acesta este imoral și blamabil prin lipsa de convingeri morale care îl ajută să jongleze pentru atingerea intereselor personale. *Atitudinea amorală* constă în punctul zero al moralității, amoral fiind un copil în faza de preeducare iar gradul amoralității scade odată cu educația morală. Există mai multe semnificații ale termenului amoral: este amoral individul care cochetează cu intenția binelui sau al răului în plan cognitiv și verbal, dar care nu dă curs acestor intenții în viața de zi cu zi; este amoral individul care este indiferent plasându-se în

[10]Cătineanu, T. *Elemente de etică,* vol 1, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p 234.

BDD-A28308 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:02 UTC)

zona etosului neutru; este amoral individul care sfidează acceptarea modei normelor morale, deși el poate fi de o profundă moralitate. Toate aceste manifestări nu pot fi catalogate ca imorale. Oameni nu sunt nici buni de la natură nici răi, sunt educabili într-un anumit fel și pot fi imorali sau morali după ce devin conștienți de valorile morale de bine și rău. În principiu, aflăm de bine și rău de la cei care ne cresc și educă până la o anumită vârstă, apoi în cadrul instuțiilor educaționale formale, iar adulți fiind aplicăm și dezvoltăm moralitatea în interacțiunile cu ceilalți. *Poziția conflictuală* este caracterizată prin interiorizarea normelor morale într-un mod autentic și prin alegerea valori de bine în orice circumstanță. Problematică devine situația când conflictualul trebuie să aleagă între două valențe ale valori de bine sau rău. El nu poate decide asupra unei singure valențe deliberând continuu, rezultatul fiind o amânare și suspendare a acțiunii însești. Conflictul conștiinței individului constând într-o stare totală de indecizie. Nu și cea din urmă, *atiudinea morală* presupune interiorizarea autentică a normelor morale. Convingerile morale ale agentului sunt rezultatul unui lung travaliu prin educare și auto-educare morală mentinându-și spirutul critic și discernământul. Fiind singurul capabil de creativitate morală, deoarece asimilează normele morale cognitiv dar acționează în situații concrete ținând cont de acestea, astfel normele morale își păstrează caracterul valoric[11]. Astfel de indivizi nu sunt doar personalitățile excepționale ale umanității pe care o majoritate de oameni le recunoaște, ci orice individ conștient din viața de zi cu zi. Agentul moral este singurul capabil de creativitate morală și de libertate acțională în exeperințele morale, deoarece reușește în mod autentic să pună în acord normele morale și experințele concrete de vață. Libertatea acțională a agentului presupune că subiectul nu poate trece în orice stare sau moment pe care și-l imaginează, ci este limitat de starea în care se află, de legile universului, de legile logicii și de convențiile impuse de societate. Oamenii pot acționa atâta timp cât sunt ființe vii, numai așa pot fi și ființe morale. În actele lor, ei trebuie să urmărească menținerea acestei stări, conservarea stării de subiect și de menținere a vieții. În cazul acesta, idealul etic ar consta: Acționează astfel încât să menții starea de subiect, să menții viața. Pierderea stării de subiect, adică moartea, înseamnă pierderea orcărei posibilități de a acționa. În orice situație în care s-ar putea afla la un moment dat un agent, atâta timp cât este în viață se poate spera la ieșirea din impas. Moartea este răul absolut, este mai rea ca Iadul, deoarece acolo mai sunt posibile reprezentările, adică mai există speranță. În creștinism moartea nu este definitivă, asta ar contrazice bunătatea lui Dumnezeu prin învierea unicului fiu Iisus, astfel oamenii vor învia și vor avea din nou capacitatea de reprezentare[12].

2. Norme morale și agenți morali

Am exemplificat atitudinile agenților față de normele morale și s-a putut observa că în urma poziției acestora au rezultat câteva tipuri de agenți. În final am conturat ce ar însemna și care este propriu-zis agentul moral prin definiție. Această relație norme morale – agenți morali poate fi tratată la nivel teoretic ca relație între normativitate și valoare, deoarece așa cum s-a arătat deja, normele morale sunt universale, abstracte și ideale, pe când indivizii sunt concreți și reali. În acest caz, cum anume se manifestă și este chiar posibilă moralitatea ? Acordul între norma morală și situațiile concrete pe care agentul moral le face, pare un acord imposibil de atins în viața de zi cu zi, el la rândul său devenind un caz ideal, apropape utopic. Dacă etica nu poate genera relații morale, ci doar descrie sau constata aceste relații, atunci cum poate fi agentul moral?

Trebuie subliniat și menționat faptul că, etica este descriptivă, și nu normativă sau acțională, în acest caz, judecățile etice pot fi justificate doar prin ceea ce ne este accesibil, dacă un lucru nu este accesibil este imposibil să il evaluăm, astfel orice judecată etică care nu ne este accesibilă este iluzorie. Orice agent sau evaluator are acces doar la propriile stări, ca

[11] *Ibidem*, p 265-273.
[12] *Ibidem*, pp 124, 126.

BDD-A28308 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:02 UTC)

atare judecățile etice pot fi întemeiate doar pe stările subiective ale fiecăruia. Judecățile etice pot fi întemeiate doar pe ceea ce trăim, simțim, suferim la un moment dat. Propriile stări subiective apar ca fiind bune sau rele și nicidecum stările altor agenți sau acțiunile lor. Deoarece, stările unui agent sunt accesibile doar lui, judecățile etice sunt relative. In etică trebuie să acceptăm *principiul toleranței*: cu privire la judecățile etice nu există autoritate, nu există nimeni care să stabilească în mod justificat ce este bine sau rău pentru ceilalți. Stările subiective pot fi evaluate etic prin exprimarea stărilor proprii în propoziții de simțire de forma ”Eu simt f” , „Eu simt o durere”. Problematic ar putea fi cazul în care pentru cineva ar avea loc în același moment, „Eu văd roșu” și „Eu văd albastru”, iar *roșu* și *albastru* sunt termeni incompatibili. Rezolvarea acestui caz constă în proiectarea în afara subiectului intensiunile incompatibile prin obiectivarea lor ajungându-se la propoziții categorice de forma „a este roșu” și „b este albastru” care sunt compatibile și cărora le corespund *fapte*. Obiectele fiind plasate în afara subiectului, fiind plasate la o anumită distanță, ele sunt în sapțiu. Faptele au loc în spatiu, alcătuind lumea. Față de propozițiile de simțire, propozițiile categorice reprezintă condiții suficiente: „eu simt roșu” pentru că „ a este roșu”. Reciproc, propozițiile de simțire sunt condiții necesare ale propozițiilor cateogorice. Stările subiective, interne, simțite sunt consecințe a ceea ce se petrece în spațiu, în lume, sau a ceea ce s-a petrecut în trecut. Singurele accesibile agentului sunt stările subiective și numai acestea pot fi evaluate etic. Putem evelua etic faptele deoarece odată ce atribuim o valoare etică unei condiții necesare, atribuim o valoare etică tuturor condițiilor suficiente, dacă consecința unui fapt este bună sau rea, faptul trebuie considerat bun sau rău[13].

În ambele perioade de cercetare, Wittgenstein a criticat etica normativă, etica tradițională, etica cu pretenții de științificitate cât și fundamenarea judecăților etice în sensul tradițional. Critica sa începe cu prima lucrare de tinerețe (*TLF*) *Tractatus-logicus-philosophicus*, 1929. T. 6.422 „Primul gând prin prezentarea unei propoziții etice de forma *„tu trebuie...”*: ce se întâmplă dacă nu o îndeplinesc? Este clar că etica nu are de a face cu pedepse și reconpense în sens obișnuit. Deci problema privind consecințele unei fapte trebuie să fie lipsită de importanță, aceste consecințe trebuie cel puțin să nu fie evenimente. (...) Trebuie într-adevăr să existe un fel de pedeapsă etică, însă aceasta trebuie să constea în fapta însești”. T. 641 „Dacă voința bună sau rea schimbă lumea, atunci ea poate să schimbe numai limitele lumii nu faptele, nu ceea ce poate fi exprimat prin limbaj. Pe scurt, lumea ar trebui să devină atunci, altă lume. Ea ar trebui să crească și să descrească în întregime. Lumea omului fericit este diferită de cea a nefericitului”[14].

Această critică a eticii este mai degrabă o critică a limbajului eticii. Filosofia din perioada eleborării (*TLF*) are ca centru de greutate și cercetare *limbajul*. Convingerea Filosofiei analitice este aceea că studiul limbajului poate conduce la explicații ale realității, ale lumii. Dacă filosofia tradițională pornea în discursul ei de la investigarea gândirii și formelor acesteia în explicarea lumii, filosofia analitică procedează invers. (*TLF*) este o pledoarie în acest sens dar și a demarcației sens / nonsens în discursul filosofic. T. 7 „Despre ceea ce nu se poate vorbi trebuie să se tacă”[15], este ultima teză a (*TLF*) și trebuie înțeleasă astfel: Propoziția cu sens îndeplinește trei funcții: vorbește despre ceva (vorbește despre obiecte), descrie ceva (descrie stări de lucru), arată ceva (indică forma). Propozițiile vorbesc despre obiecte, reprezentând sau descriind stările în care ele se găsesc și arătând forma logică a stărilor lumii, care este aceeași cu forma propozițților. Nu se poate vorbi despre altceva decât despre obiecte, celelalte funcții ale propoziției venind să completeze „*vorbirea despre”*. Nonsesnsul

[13] Dunca. P, Dunca. D, Constante și reconfigurări în problematica etică a comunicării, *Etica Suferinței*, Narița. I, Ed. Preuniversitaria, București, 2015, p 76.
[14]Wittgentein. L, *Tractasus-Logicus-Philosophicus*, Ed. Humanitas, București, 1991, p 121-122.
[15]*Ibidem*, p 124.

BDD-A28308 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:02 UTC)

se manifestă atunci când încercăm să vorbim despre altceva, ca: despre forme, stări, operații, numere sau valori. Orice disciplină care are pretenția că oferă cunoștințe în afara logicii, matematicii și științelor naturii, trebuie respinsă. Fie oferă propoziții despre obiecte și atunci face parte din științele naturii, fie propozițiile ei vorbesc despre altceva, fiind lisite de sens, ele sunt paradoxale. Discursul eticii, esteticii, psihologiei specultive, teologiei, metafizicii, vorbesc despre stări, fapte, valori, acte, se dovedesc fără sens[16]. (*TLF*) este o altă critică a rațiunii pure care însă nu este urmată cum era de așteptat în filosofia occidentală și de o critică a rațiunii practice, însă poziția critică a filosofului austriac asupra eticii a rămas o constantă a filosofiei sale. Dacă propozițiile eticii sunt nonsensuri, dacă etica este inexprimabilă, atunci discursul ei nu mai poate fi făcut în manierea tradițională, ci trebuie căutată o altă modaliate la nivelul limbajului de a vorbi cu sens despre etică, dacă este posibilă această modalitate.

Acestă poziție a lui Wittgenstein asupra eticii este prezentă și în conferința sa despre etică susținută la Cambridge, ianuarie, 1965. „Să presupunem că i-am spus cuiva o minciună iar acesta vine la mine și imi spune: Te-ai purtat ca un ticălos!, și eu îi răspund: Stiu, dar la acel moment nu am vrut să mă port mai bine. Ar putea el să zică: În regulă. Nu! Ar spune: *Trebuia* să fi vrut să te porți mai bine! (...) Nici o stare de lucruri nu are o putere coercitivă a unui judecător absolut, și cu toate acestea noi avem tendința de a folosi cuvinte ca *bine absolut*, *valoare absolută* etc. Răspunsul lui Wittgenstein face trimitere la faptul că, atunci când folosim aceste cuvinte noi le asociem anumite stări care apoi le transpunem, le descriem în limbaj și atunci când suntem întrebați recurgem la acestea și la baza comună pe care o deținem. În încercările noastre de a descrie aceste stări recurgem și la analogii și comparații, numai că în lipsa acestora, nu am putea spune mai nimic. O comparație este o comprație a ceva, dar în lipsa ei cum am mai putea vorbi despre stările pe care le trăim și despre care apoi spunem că sunt valori absolute? Încercările noastre de a exprima în limbaj valori și stări sunt lisite de sens, deoarece încercăm să trecem dincolo de granițele limbajului, dincolo de lume. Toți cei care au încercat să vorbească despre etică au trecut de granițele limbajului cu sens. Etica atâta timp cât izvorăște din dorința de a spune depre sensul ultim al vieții, despre binele absolut, valoarea absolută, nu poate fi știință. Ea este o tendință a spiritului uman care însă nu trebuie ridiculizată[17].

Cercetările filosofiei analitice sunt mai ample asupra valorii de adevăr, și mai puțin asupra valorilor etice sau estetice, cu toate acestea unii filosofi analitici au elaborat studii distincte asupra eticii, iar alții au tratat aceste probleme ca părți integrante ale filosofiei lor. Wittgenstein, în afară de *Conferința de etică,* nu a elaborat o lucrare distinctă asupra eticii, asta ar fi contrazis propriul crez filosofic, însă cercetările sale asupra limbajului au presupus, după cum s-a și văzut, problemele eticii. Se poate spune că a susținut vehement că nu există norme morale absolute și că agentul are o tendință profundă în a da sens etic prin valorile de bine sau rău lumii, însă dacă dorește să vorbească cu sens despre acestea, trebuie să schimbe modalitatea de exprimare prin limbaj a acestora.

În partea a doua de cercetare filosofică, Wittgenstein a atins o problemă crucială a normelor morale înțelese ca reguli și a respectării acestora de către agent, respectiv, a repingerii unui tip de comportament prin recurs la o normă morală așa cum încearcă filosofii normativității. În *Cercetări filosofice* (CF), CF (143), (144), (145), (146), (150), și se continuă cu (198), (199), (202), (206) este dezbătută această problemă pe larg[18]. În centrul orcărui sistem normativ se află un set de reguli care trebuie respectate de către agent și care se reflectă implicit în comportamentul și acțiunile sale. Aceștia susțin că există un drum sigur

[16] Narița. I, *Analiza Logică: Frege și Wittgenstein*, Ed. Delabistra, Cransebeș, 1997, p 111-115.
[17] XXX, Filosoful rege?, Wittgenstein. L, *O conferință despre etică*, Ed. Humanitas, București, 1992, p 49, p 53.
[18] Wittgenstein. L, *Cercetări filosofice*, Ed. Humanitas, București, 2004, p167-170.

BDD-A28308 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:02 UTC)

de la normele morale la comportamentul agentului și că acest drum poate fi parcurs de fiecare dată dacă sunt utilizate argumente constrângătoare, argumente prin care putem convinge pe oricine că se abate de la regulă că a încălcat regula. Wittgenstein nu se înoiește că noi nu putem învăța corect să numărăm sau să nu traversăm calea ferată atunci când bariera este căzută, problema apare atunci când credem că putem accepta sau respinge un comportament prin apel la regulă așa cum acceptăm un principiu logic. Regulile, normele morale sunt încapsulate în practicile noastre, pe care le deprindem prin exercițiu. Unele pof fi dictoane sau formule memorate, dar ele nu pot fi adevăruri universal valabile din care să poată fi deduse corectitudinea unui comportament în acord cu regula. *CF* (202). Dacă știm ceea ce trebuie să facem, totuși de ce nu acționâm ca atare? Un răspuns ar fi: pentru că avem o atitudine refractară, oportunistă, conflictuală etc, față de normele morale, dar și pentru că ele nu fac parte din practicile noastre de zi cu zi. De regulă, încercăm să ne purtăm după cum ne este vorba, dar de cele mai multe ori, nu înțelegem vorba (norma morală) și de cele mai multe ori îi judecăm, constrângem pe ceilalați să recunoască că sunt vinovați sau imorali sau să accepte o anuită normă morală fără nici o justificare. Mai degrabă ar trebui să vorbim după cum ne comportăm, așa mai puțini ar avea curajul să constrângă, să valideze comportamentul celorlalți. Filosoful austriac ne propune spre reflecție câteva idei în aceeași notă : *Priveşte-i pe oameni: unul este otravă pentru celălalt. Mama pentru fiu şi invers. Dar mama este oarbă şi fiul este la fel. Poate că ei au conştiinţa încărcată, însă la ce le serveşte acest lucru. Copilul este rău, dar nimeni nu îl va învăţa să fie altfel, iar părinţii îl strică cu afecţiunea lor prostească; şi cum ar putea ei să o înţeleagă, şi cum trebuie copilul să o înţeleagă? Ei sunt, pentru a spune aşa, cu toţii răi şi cu toţii nevinovaţi.* (Wittgenstein, *Însemnări postume* 1914-1951 : 162)

BIBLIOGRAPHY

1. Cătineanu Tudor, *Elemente de etică, vol I*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982
2. Narița Ionel, *Prelegeri de Filosofie,* Tipografia Universității de Vest, Timișoara, 1995.
3. Narița Ionel, *Analiza logică: Frege și Wittgenstein*, Editura Delabistra, Caransebeș, 1997.
4. Narița Ionel, *Etica suferinței,* Dunca D, Dunca P, Reconfigurări înproblematica etică a comunicării, Editura Preuniversitaria, București, 2015.
5. Wittgenstein Ludwig, *Tractatus-Logicus-Philosophicus*, Editura Humanitas, București, 1991.
6. Wittgenstein Ludwig, *Cercetări filosofice,* Editura Humanitas, București, 2004.
7. Wittgenstein Ludwig, *Însemnări postume 1914-1951*, Editura Humanitas, București, 1995.
8. Wittgenstein Ludwig, *O conferință despre etică*, XXX, „Filosoful rege?”, Editura Humanitas, București, 1992.
9. Wright von Henrik Georg, *Normă și acțiune*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

BDD-A28308 © 2018 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:02 UTC)